

U JU'UNIL U TS'AABAL OJELBI' MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB ÓOL

TIA'AL U KÚUCHIL TSIKBAL A'ALMEJENIL WÍINILIL JACH NA'AKAL U TÚUKULO'OB YÓOK'LAL U CHUKA'AN JÓOK'OL TÁANIL TULÁAKAL LE MÁAKO'OB YÉETEL U KANÁANIL LE KAAB

U chu'unt'aanilo'ob mejico tia'al junp'éeel u túukulil u chuka'an u jóok'ol táanil tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab ya'ab k'iino'ob

U jóok'ol táanil u chukbesaj u Pikjunil 2030

U JU'UNIL U TS'AABAL OJELBI'
MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB ÓOL
TIA'AL U KÚUCHIL TSIKBAL
A'ALMEJENIL WÍINILIL JACH
NA'AKAL U TÚUKULO'OB
YÓOK'LAL U CHUKA'AN JÓOK'OL
TÁANIL TULÁAKAL LE
MÁAKO'OB YÉETEL U KANÁANIL
LE KAAB

U chu'unt'aanilo'ob mejico tia'al
junp'éel u túukulil u chuka'an u jóok'ol
táanil tuláakal le máako'ob yéetel u
kanáanil le kaab ya'ab k'iino'ob

U jóok'ol táanil u chukbesaj u Pikjunil 2030
yéetel chu'uka'an u jóok'ol táanil le máako'ob yéetel
u kanáanil le kaab ya'ab k'iino'ob

Enrique Peña Nieto

U JO'OPOPIL U MUUCH' PÉETLU'UMIL

Luis Videgaray Caso

U NOJCHIL LE RELACIONES EXTERIORES

Francisco Guzmán Ortiz

U NOJCHIL LE KÚUCHIL U JO'OPOPIL MUUCH' PÉETLU'UMIL YÉETEL U NOJCHIL U MUU-
CHILT'AAN MUUCH'PÉETLU'UMIL LE PIKJUNIL 2030 TIA'AL U CHUUKA'AN U JÓOK'OL
TÁANIL' TULÁAKAL LE MÁAKO'OB YÉETEL U KANÁANIL LE KAAB YA'AB K'IINO'OB

U chúnusa'al u Muuchil Meyaj u Muuch' Péetlu'umil le Pikjunil 2030 u Chuka'an u jóok'ol táanilí' tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab (26 tí' abril tí' 2017)

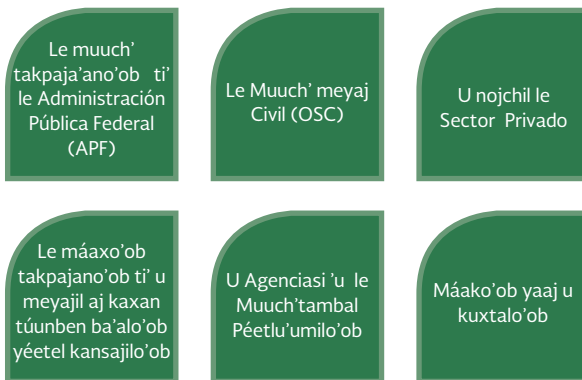
Ka káaj u meyajtal u Pikjunil 2030 tu ja'abil 2015, Méjico ts'o'ok u beetik ya'ab k'eexilo'ob ka beyak u yaantal yéetel utsil tí' le ja'abo'ob ku táalo'ob junp'éeel takpajal le kaajo'ob tí' le meyajjo'ob, beyxan ka kananta'ak le k'áaxo'ob yéetel ka yaanak u beelil u jóok'ol táanil le máako'ob.

U BEELIL U TS'AABAL OJELBI' LE MUUCH' PÉETLU'UMIL ÓOL (INV)

U yilal u beeta'al u meyajil u Pikjunil 2030, ku beetik a wilik le meyajjilo'ob ts'o'ok u beeta'al, ka k'aj óolta'ak le talamil ku táasik, yéetel ka ts'a ojelbi' le ba'alo'ob ku kanal yéetel le ma'alob meyajjo'ob ku beet'al. Mejicoe' junp'él u kaajil le 47 ts'o'ok u ts'aik u ojelbi' u INV tí' le kúuchil tsikbal almejen wínikil jach máan u yojelo'ob yóok'lal u chukan u jóok'ol táanilí' tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab (FPAN) tí' u ja'abil 2018, Mejicoe' táan u kaxtik ka yaanak u páajatalil ka úchuk le tsikbal yéetel uláak' kaajo'ob le kun beetik ka beeta'ak le meyajjilo'ob yaan tí' le Pikjunil 2030.

Le INV beyxan u k'abeeta'al bey junp'éeel núukul tia'al kak tia'al-tej le 2030 tia'al le jejeláas kúuchilo'ob meyajjo'ob ichil le muuch' péetlu'umilo'ob.

Le kúuchil u meyaj le jo'opopil le muuch'péetlu'umilo'ob (OPR) tu yilaj u ts'íbtal le ju'una' tia'al u ts'íbtik le ba'alo'ob k'abeeto'ob, u le ba'alo'ob ts'a'an túukulilo'ob yéetel le meyajjo'ob ku pa'ata'al ka beeta'ak ichil le Pikjunil 2030 yóok'lal le jejeláas máako'ob. Beeta'ab k'áat chí'ilo'ob je'ebix:

LE MEYAJIL KU BEETIKO'OB LE KÚUCHILO'OB

U MUUCH'TÁAMABAL MÁAKO'OB JACH U YOJELO'OB BA'AX U K'ÁAT U CHUKA'ANIL JÓOK'OL TÁANIL TULÁAKAL LE MÁAKO'OB YÉETEL U KANÁANIL LE KAABO' (CTEODS)

Le kúuchila' u meyajje' u yil ka kaxtak yéetel ka k'exek u tsoolil ka beeta'ab u meyajtik le ODS. Tak beora' le muuch'táambal chéen 88 ba'alo'ob ts'o'ok u ya'alik ku beet Méjico, ba'ale' chéen 81 u ts'amaj ojelbi' ti' le www.agenda2030.mx.

Ti' junio ti' 2016, le Instituto Nacional ti' Estadística yéetel Geografía (INEGI) káaj u meyajil bix k'abeetil u meyajta'al le 232 ba'alo'ob ti' u Pikjunil 2030. Ilab 169 baalo'ob kun meyajbil, 83 ku beeta'al (ba'ale' yaane' ma' u meyajta'al), 36 ma' u jach meyajta'al yéetel 50 ma' u meyajta'al wa yaaane' mina'an u núukulil u p'iisil. Jach junp'éel meyajil ku pa'atal ka úuchuk tia'al le Pikjunil 2030 ich Mejico ka beeta'ak u kaxanil u p'iisil meyaj beeta'an le ja'abo'ob ts'o'ok u máano'ob, wa le yaano'ob mina'an u núukulil u meyajta'al.

U MUUCHIL MEYAJ KA ILAK LE MEYAJ KU BEETA'AL ICHIL LE A'ALMAJ T'AANO'OB ODS

Ti' septiembre ti' 2016, le Senado ti' le Muuch' p'etlu'umilo'ob tu chu'unsaj junp'eel Muuch' meyaj ka llak le meyaj ku beeta'al ichil le A'almaj t'aano'ob ODS. Ichil le meyaj'ob ku beetiko'ob, tso'ook u beeta'al tsikbalo'ob tia'al ka u u'uyo'ob u k'abeetil le Pikjunil 2030, le máako'ob ku meyaj'ob ti' le Poder Legislativo.

U MUUCH'IL MEYAJ MUUCH' P'ETLU'UMIL LE PIKJUNIL 2030 TIA'AL U CHUKA'AN U JOOK'OL T'AANILI' TULÁAKAL LE MÁAKO'OB YÉETEL U KANÁANIL LE KAAB

U muuch'il meyaj muuch' p'etlu'umil ku kaxtik u yilik bix kun beybil le meyaj yéetel u p'íisil le meyaj ku beeta'al ti' le ODS.

Le yáax meyaj úuch', le 31 ti' mayo ti' 2018, se ch'a'ab u t'aanil u Beelil bix kun meyajbil, Núukulil kun úuchul u Takpajil Ya'ab máako'ob yéetel xan ila'ab le Meyajilo'ob ja'abilo'ob ku beybil, bey xan ila'ab u yáax Ju'unil ku ya'alik bix kun beybil le Meyajo'ob Muuch' p'etlu'umil, beyxan ch'a' u t'aanil le ba'alo'oba':

- U chu'uns'al le Órganoso'obo' ka llak yéetel ka ts'áabak u Núukulil (OSI) ti' le muuch'p'etlu'umilo'ob u bin u ts'áabal;
- U ba'alil ka káajak u meyajta'al le Pikjunil 2030 ti' le meek'tan kaajilo'ob;
- Ka'a beeta'ak kanp'eel Muuch'Meyajo'ob ti' le Pikjunil 2030, junp'eel Muuch'lik wa P'ísik le meyejo'ob, bey junp'eel Muuch'lik bix kun Beybil le meyaj'obo' ti' le Muuch'p'etlu'umil, le kun túuklik wa kun beetik u pa'aklan t'aanil le meyaj'obo', ku ya'aliko'ob bix k'abeet u beeta'al bey u ya'alal ti' le Muuch'Meyaj yéetel le lliko'ob wa P'ísik le meyaj'obo';

U yáax Meyaj úuch' ti' u Muuchil Meyaj u Muuch' P'etlu'umil le Pikjunil 2030 u Chuka'an u Jook'ol t'aanili' tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab (31 ti' octubre ti' 2018)

- K'abeet u ts'aabal ojelbi' ti' le Muuch'péetlu'umil le yáax Ju'unil a'alik bix k'abeet u meyajta'al le Pikjunil 2030 (www.gob.mx/participa);
- K'abeet u yilal u beeta'al k'eexelil ti' le Ju'unil a'almajil le Muuch'táambal Muuch'péetlu'umil ti' le Pikjunil 2030, tia'al juntúul u máakil le sociedad civil le sector privado yéetel ti' le ka'ansajo'ob takpajko'ob ti' le Muuch'táambal Muuch'péetlu'umil yéetel ka'a beychajak u t'aano'ob.

U MEJEN KÚUCHILIL U YILALA WA U TS'ÁABAL U NÚUKULIL U MEYATA'AL LE PIKJUNIL 2030 ICHIL MEJEN MUUCH' PÉETLU'UMIL

U Muuch'il u Péetlu'umil jo'opopilo'ob (CONAGO) tu chu'unsaj le Muuch'il jo'opopili' tia'al ka meyajta'ak le Pikjunil 2030 ti' le mejen muuch' péetnlu'umil. Ti' junio ti' 2018, 31 ti' le 32 muuch' péetlu'umilo'ob ts'o'ok u chu'unsiko'ob u chu'unil o'ob a'alamaj t'aanilo'ob OSI yéetel 29 u a'almaj t'aanilo'ob ts'o'ok u beeta'al, yéetel u chu'unas'al u meyajtalo'ob. Bey le 300 meek'tan kaaji-lo'ob k'abeet u káaj u meyajta'al xan le Pikjunil 2030.

U Muuch'il Péetlu'umil Jo'opopilo'ob (CONAGO) tu chúnsa'aj le Muuch'il jo'opopili' tia'al ka meyajta'ak le Pikjunil 2030 (15 ti' junio ti' 2017)

TAKPAJIL LE ODS ICHIL MUUCH PÉELU'UMIL YÉETEL MEJEN MUUCH' PÉETLU'UMIL KA ILAK BIX KUN MEYAJBIL U CHUKA'AN JÓOK'OL TÁANIL YÉETEL U TÁAK'INIL KUN K'ABEETA'AL

U K'EXEL U A'ALMAJ T'AANI BIX KUN BEYBIL U MEYAJIL

Ti' le 2018, ts'áab ojelbi' ti' le Diario Oficial ti' le Federación junp'éeel k'exel ti' le A'almaj t'aanil bix kun beybil u meyajil ka ts'áabak le óoxp'éeel u meyajil u chuka'an jóok'ol táanil tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab.

U NÚPSAJ LE ODS YÉETEL LE T'AANIL KU JÓOK'OL TI' LE FEDERACIÓN

Ti' 2017, ila'ab bix yaanikil u táak'inil federal takpaja'an yéetel ODS. Yéetel le meyaja' ila'ab:

- 80.7% le meyajo'ob ku beeta'al tia'al u yila'al le táak'ino' (Pp) u páajatal u núpsaj yéetel le Pikjunil 2030;
- 156 le 169 u meyajil le ODS ku núusaj tak yéetel junp'éeel Pp.

Ku ts'o'okol u núpsaj le táak'ino' yéetel u beeta'al u kaxanil, ku binetik u yilal bix kun jóok'ol u meyajil yéetel ba'ax kun yúuchul ti' xúupil ku beeta'al yéetel u táak'inil le kaaj yéetel u meyajil le ODS. Yéetel le yáax meyaja' yaan u páajchajal u yilal u beeta'al k'exel tia'al ka beeta'ak le meyajil le Pikjunil 2030.

U TÚUKULIL BIX KUN BEYBIL LE MEYAJO'OB TI' LE MEJEN MUUCH' PÉETLU'UMIL TI' U MEYAJIL LE PIKJUNIL 2030

U ts'áabaj u ojelbi' junp'éeel “ salbiju'un tia'al u Takpajal u meyajil le Pikjunil 2030 ti' u Meyaj túukulil ku beeta'alen ti' le Péetlu'umil yéetel ti' le Meek'tan kaajilo'ob yóok'lal Chuka'an jóok'ol táanil”:

- U ts'áabaj u ojelbi' junp'éeel “ salbiju'un tia'al u Takpajal u meyajil le Pikjunil 2030 ti' u Meyaj túukulil ku beeta'alen ti'

le Péetlu'umil yéetel ti' le Meek'tan kaajilo'ob yóok'lal Chuka'an jóok'ol táanil";

- U tsoolol le Meyaj túukulil péetlu'umilo'ob Chuka'an jóok'ol táanil (PED) ti' 11 péetlu'umil yéetel le ODS;
- U káajalil u meyajil le kúuchilo'ob tia'al ka meyajnako'ob utsil le péetlu'umilo'ob le kaajo'ob.

U MA'ALOBIL MEYAJIL MUUCH' PÉETLU'UMIL TIA'AL KA YAANAK U KÁAJAK U MEYAJIL LE PIKJUNIL 2030

Ti' le 2017, le OPR káaj u beetik le ju'una' tia'al:

- Ka ilak u beelil kun bisk le meyaj'ob ti' u Chu'uka'an jóok'ol táanil le muuch' kaajo'ob;
- K'abeet u jach ilal le meyaj'ob u beytal u táasik utsil ba'alo'ob yéetelo'obe' ka beeta'ak le meyaj ku k'áatik le ODS;
- K'abeet u ya'alal le meyaj u bin beeta'al yóok'lal u meyajil ku beetik u yaantal ma'alobil.

Tia'al u yaantal áantajil ti' le meyaj yéetel ka jóoko'ok utsil, ts'áab 12 kúuchilo'ob le Jo'opopil ti' le Muuch' péetlu'umil ku yilo'ob u meyajil jujuntuúulil le 17 ODS (le SEMARNAT, ku yilik 5 ODS). Tu ts'o'okile' leti'ob ilik u mooloj yéetel u muuch'uj le ba'alo'ob kun k'abeeta'al ti' le meyajil Muuch' péetlu'umil.

U KÚUCHILO'OB ILIK LE MEYAJO'OB JUJUNP'ÉEL LE ODS

	SEDESOL		SAGARPA		SALUD
	SEP		INMUJERES		SEMARNAT
	SENER		SHCP SE / STPS		SE
	SEDESOL SHCP		SEDATU		SEMARNAT
	SEMARNAT		SEMARNAT		SEMARNAT
	SEGOB				AMEXCID

U CH'A'BAL U TÚUKULIL BIX U BEYTA'AL LE CHUKA'AN JÓOK'OL TÁANIL

SOCIEDAD CIVIL

Ti' le k'iino'oba', yaan junp'éel u beelil ka yaanak u tsikbal le jo'opopil yéetel le OSC. Le nojoch Jo'opopil, yéetel le Instituto Nacional Ti' Desarrollo Social (INDESOL) yéetel le Dirección General ti' Nuúupso'ob yéetel le Muuch'o'ob le Sociedad Civil (DGVOsc) ti' le SRE, tu beeta'al jo'op'éel muuch' tsikbal'o'ob ti' le muuch mejen kaajo'ob yéetel le OSC tia'al u ts'aik ojelbi' le Pikjunil 2030 ku ya'alo'ob ba'ax ku pa'atiko'ob yéetel le meyajá, ku ya'alo'ob le ba'alo'ob jach k'abeet u meyajta'al yéetel ku ya'alo'ob le túukulo'ob yaanti'ob ka ts'áabak ti' le Meyajil ti' le Muuch' péetlu'umil. Bey xan, beeta'ab muuch' meyaj'o'ob mén u yáantajo'ob Nojoch Jo'opipil yéetel le OSC tia'al u pa'akal t'aanko'ob bix u páajatal u takpajal ti' le meyaj ku beeta'al ti' le órganos ku áantajo'ob ti' le Muuch' meyaj Muuch' péetlu'umil.

Beyxan, le OSC ku yilik u meyajta'al le Pikjunil 2030, ku séen ts'aabik ojelbi' túukulo'ob wa le ba'alo'ob k'abeet u beeta'al. U meyajil u beeta'al le INV ti' 2018 tu beeta'aj u ts'áabal ojelbi' ichil uláak'o'ob kúuchilo'ob meyaj. Le ba'al a'alab yóok'lal le meyaj'o'oba':

Tia'al le meyaj p'íisil, ilik le meyaj yéetel p'íisil le meyaj, le OSC tu ya'alaje' yaanachan talamil yéetel le ba'alo'ob e'esik u meyaj muuch' péetnlu'umilo'ob yéetel u sa'ats' tsoolo'ob. Beyxan tsikbalta'ab jach k'abeet u beeta'alz u takpajlo'ob ti' tuláakal u meyajil, yéetel ka beetak ma'alon meyaj, beyxan ti' u meyajil u mak'anta'al le meyaj'o', ka ilak u beeta'al u meyajil le Pikjunil 2030. Tu ts'o'okile', tu ya'alo'ob jach k'abeet u beeta'al u takpajlo'ob ti' le meyaj'o'ob u ya'abil le OSC yéetel le kaajnalilo'ob.

Ichi le ba'alo'ob ku meyajbil ti' le muuch' péetlu'umil tia'al u meyajta'al le Pikjunil 2030 yéete le OSC, le táankelemilo'ob yéetel kaajnal'o'ob a'alabe':

- Le Tecnologías tia'al utsil 2016–2017, ts'áab u núukul tecnológicas yéetel ku kanansa'alo'ob 500 OSC yóok'la le Pikjunil 2030;
- U yéesa'al le aplicación Voluntariado Generación 2030, beeta'an tia'al u naatsal OSC ti' le máaxo'ob u k'áato'ob áantaj ka beeta'ab u meyajil le ODS;

U chún'sa'aj u Muuch'il Péetlu'umil tia'al ka meyajta'ak le Pikjunil 2030 (11 ti' julio ti' 2017)

- U beeta'al muuch' k'eex túukulo'ob, kaxanilo'ob beeta'ab mééen ka'ansajo'ob yéetel ts'áabal ojelbi' ts'íibo'ob je'ebix "Diplomacia Ciudadana yéetel Desarrollo Sostenible ich México", ik le u meyajil ku beetik le sociedad civil yóok'lal le Pikjunil 2030, tuméen le Secretaría ti' Relaciones Exteriores (SRE) yéetel u áantaj INDESOL;
- Le Instituto Mexicano ti' le Juventud (IMJUVE), yéetel u áantaj ya'ab noj naajil xooko'ob yéetel le jo'opopil o'ob, tu beeta'aj le meyajil Táankelemilo'ob yóok'lal ODS tia'al u ts'áako'ob ojelbi'l u Pikjunil 2030 bey ka k'aj olta'ak yaan junp'éel muuch' máako'ob ku áantajo'ob ka yaanak utsil kuxtal ti' 9 péetlu'umilo'ob;
- U Jo'opopil Morelos táan u beetik le meyaj u k'áaba' Generación 2030, táan u ka'ansik 30 táankelemio'ob ka beychajak u beetkuba'ob u núuktakil le Pikjunil 2030, le Muuch' áantajil yéetel ka takpajko'ob ti' u beeto'ob u túukulil ma'alob meyajilo'ob;
- U Jo'opopil Puebla, yéetel uláak' kúuchil meyajjo'ob, tu beeta'aj le meyaj u k'áaba' Hackatón Re-Diseña Puebla Innovación Social, tia'al u ye'esik le meyajil ku beetiko'ob le táankelmilo'ob táan u meyajjo'ob yóok'la le Pikjunil 2030 ichiil le mejen Muuch' péetlu'umil;

- Ka beeta'ab le Encuesta Global ti' le Naciones Unidas tai'al junp'éeel Ma'alob Kaab "MY World 2030" yéetel u yilal u túukulo'ob uláak' táankemilo'ob beeta'ab Naajil k'oja'ano'ob ti' le Óol ku ts'áaj áant'aj ti' le máako'ob yaanti'ob 12 yéetel 29 ja'abo'ob ma' toj u óolo'ob.

SECTOR PRIVADO

Yéetel le sector empresarial ts'o'ok u beeta'al u beelil ka beychajak u yaantal tsikbal, beyxan junp'éeel kúuchil tsikbal— beeta'an méen le Agencia Mexicana ti' Cooperación Internacional tia'al Desarrollo (AMEXCID)— k'aj óolta'an bey Alianza yóok'lal le Sostenibilidad (AxS), bey xan jach ku yaantal tsikbal yéetel le Consejo Coordinador Empresarial (CCE) yéetel u yéet meyaj'ob le AxS ts'o'ok u chu'unsik jo'op'éeel muuch' meyaj'ob ti' kúuchilo'ob jach ma'alobi tia'al e muuch'taanbal'ob, yóok'lal u beeta'al junp'éeel meyaj ti' le 2017 yéetel 2018 tu'ux ku ts'áabal áantaj ti' le ba'ax k'abeet ti' le kúuchil kóonolo'ob yéetel le ODS. Beyxan, le AxS yéetel le CCE ts'o'ok u takpajlo'ob yéetel meyaj'ob ka beeta'ak le ma'alob meyajilo'ob kun beetik u yúuchul le meyaj ku chúnulo'obo' ti' le Pikjunil 2030.

COMUNIDAD ACADÉMICA Y CIENTÍFICA U MUUCH'ILO'OB AJ KA'ANSAJO'OB YÉETEL AJ KAXANILO'OB TÚUMBEN K'AJ ÓOLALO'OB

U tsibal ts'o'ok u beeta'al yéetel le aj ka'ansajo'ob yéetel le aj kaxanilo'ob túumben k'aj óolalo'ob tia'al u káajal u meyajil le pikjunil 2030 ku páajchajal ti' jejeláas beelo'ob, je'ebix:

- Junp'éeel muuch'o'ob aj kaxanilo'ob túumben k'aj óolalo'ob, le Nojnajil xook Iberoamericana ilik u meyaj'ob yéetel tu beeta'aj túukul meyaj'ob tia'al le jo'op'él u chu'unil le Pikjunil 2030;
- Ti' 2018 yaan u chúnul le Muuchtáanbal ts'aik u ba'alil u Xuulul u tamil tia'al u yaanta u Chuka'an jóok'ol táanil tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab (SDSN, por sus siglas en inglés) ti' México;
- U Kúuchil Kaxanil yéetel u ka'ansaj u meyajata'al le táak'ino'ob (CIDE), ti' le kúuchil kaxan Muuch' péetlu'umil ti' túukulil meyaj'ob (LNPP), ts'o'ok u beetko'ob u kaxanil e'esik

u meyaj ODS, utia'al 59 nukuch kaajo'ob yéetel 32 péetlu'umilo'ob ti' le muuch' péetlu'umil;

- U Kúuchil Kaxanil Chuka'an jóok'ol táanil tuláakal le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab ti' u kúuchil ti' u Táak'in Muuch' péetlu'umil u Naajil le Meyajo'ob (INFONAVIT) tia'al u meyajil le Naaj yéetel le ODS ti' México. Le meyaja' ku ya'alike' le naaj junp'éeel ba'al núupsik le chuka'an jóok'ol táanil yéetel yaantal utsil ti' le kaaj, ti' u meyajil le Túunben Pikjunil Kaaj a'ala'an méen le Muuch' kúuchilo'ob Muuch' péetlu'umilo'ob Muuchmuba'ob tia'al le Naaj yéetel u Chuka'an jóok'ol táanil le kaaj yéetel u kanáanil le kaab (Hábitat III), beeta'ab Quito, Ecuador, ti' 2016.

KÚUCHILO'OB MEYAJ, KÚUCHILO'OB TÁAK'INO'OB YÉETEL KÚUCHILO'OB ÁANTAJO'OB

México ku yáanta'al méen jejeláas kúuchilo'ob meyaj, kúuchilo'ob táak'ino'ob yéetel kúuchilo'ob áantajo'ob táanxel kaajo'ob, bilaterales yéetel multilaterales ku yaantajo'ob ka beeta'ak u núukulil le ODS. Le Pikjunil 2030 ku ts'aik u beelik u ts'aik u áantajil yéetel táak'in , tsoolik le meyaj, u yilik wa ma'alo'ob le meyaj ku beetik le jo'opopil.

Le kúuchil áantaj táanxel kaajo'ob ku meyajo'ob yéetel le Pikjunil 2030, le meyaj ku beetiko'ob tia'al ka ch'a'abak le túukula', ka meyajta'ak ti' le kúuchil jo'opopilo'ob yéetel ka meyajta'ak le túukulo'ob ka yaanak utsil.

MUUCHO'OB ALMEJEN WÍINIKIL

Ti' junp'éeel almejen wíinikil tu'ux yaan síij óolal bey le yaan Méjico, tu'ux yaan chiich óolal ku yéeyik u nuuktakilo'ob, u xantal u meyajta'al le Pikjunil 2030 k'abeet wa le aj almejen wíinikilo'ob jach yaan u jáajil u yóolo'ob u meyajtiko'ob. U yutsile', ka yéeya'ab le Nojoch jo'opopil Muuch' péetlu'umil, le almejen wíinikilo'ob tu k'aamo'ob u meyajtiko'ob le Pikjunil 2030 ti' wa jayp'éeel u ju'uno'ob wa ti' le túuklil u meyajjo'ob.

MA' U P'ÁATAL MIX MÁAK PAACHIL

“Ma' u p'áatal mix máak paachil” jach junp'éel talam meyajil, kex le máako'ob ti' le kaajilo'ob yaan u beelil u kuxta'alo'ob ma' bey úuche', jach k'abeet ka yaanak u páajtalil le máako'ob.

Utia'al u táaan óolta'al le talamilo'ob yéetel ka kana'anta'ak u páajtalil le máako'ob yaaj u kuxtalo'ob, Méjico ts'o'ok beetiko'ob jejeláas ba'alo'ob ka yaanak páajtalil ti' le máako'ob ti' le kúuchil meyajjo'ob, tak u k'exel u almejen noj a'almaaj t'aanilo'ob wa le A'almaaj t'aanil Mexicana NMX-R-025-SCFI-2015 ti' le keetil meyaj yéetel ma' u Loobilta'al máak. Yéetel le meyajjo'ob ku yilal u jáajil u t'aanil u meyajil ti' le muuch' péetlu'umil ka ch'e'enek u p'áatal paachil le máako'ob je'ebix meyaj yéetel u yaanta'al u k'áaxil.

U TS'ÁABAL OJELBI' LE BA'AL UNAJ U BEETA'AL (U YILAL MEYAJIL FPAN)

Méjico yaanto'on u núukul p'ísil le ODS yéetel túukul meyaj ka beychajak le meyaj ti' le muuch' péetlu'umil wa le ba'alo'ob ku e'esik u bin ma'alobil wa k'áasil le meyajjo'ob. Le tsoola' ts'o'ok u ts'áabal ti' le Meyajil ku beeta'al ti' le Muuch' péetlu'umil tia'al u chu'unsa'al le Pikjunil 2030. Le ba'alo'oba' u talamil yaan ti' le muuch' péetlu'umil tia'al jujunp'éelil ODS.

ODS 6, 7, 11, 12, 15, TU YA'ALO'OB TI' LE FPEAN ÚUCH 2018: “K'EXEL LE KAAJO'OB KA BEYCHAJAK U KUXTALO'OB TU JUNO'OB YÉETEL UTSIL”

ODS 6: U yilal ka kananta'ak le ja' tia'al ka k'uuchul ti' tuláakal máak.

U TALAMIL:

- Ka páajchajak ka éemek u jóosa'al le ja' ti' le ch'e'eno'ob yéetel ma' u xuupul le ja' ti' le uk'umo'ob, kex yaan k'exel u yik'il le ba'al yaan yóok'ol kaab ;
- Ka ilak ka kananta'ak u yik'il ku kuxtalo'ob ichil le ja' ;
- Eemsa'al u k'askunsa'al le iik' méen le kúuchilo'ob beetik ba'alo'ob k'abeet ichnaaj wa u séen maja'anta'al le ja' ka meyajta'ak méen táanxel kaajo'ob;
- Ka ts'áabak ti' le kaajnáalo'ob yaano'ob ti' le meek'tan kaajilo'ob ma'alob ja' tia'al u yuk'o'ob;
- U ts'áabal máako'ob, núukul meyajjo'ob yéetel táak'in tia'al ma' u p'áatal u k'uuchul ja' u yuko'ob le máako'ob;

- Ka yaanak kúuchilo'ob yéetel núukulil beytal u k'uuchul le ja' ti' tuláakal máako'ob yéetel xan tu'ux ku ts'áabal le lu'ulum ja'ob ti' le mejen kaajo'ob;
- K'abeet u yilal ka yaanak ja', u cho'bol tu'ux yaan ja' ka yaanak utsil ja' ti' le máasewal kaajo'ob yéetel le afroamericanoso'obo'.

ODS 7: U yilal ka yaanak ti' tuláakal máak sáasil ichil u naayo'ob ba'ale' ka páajchajak yéetel meyajilo'ob ma' u loobitik le ba'alo'ob yaan yóok' kaab.

U TALAMIL:

- Ka k'uuchuk ti' tuláakal máak le ba'alo'ob beetik u meyaj le ba'alob ichnaaj;
- Ka yaanak u ju'unil tu'ux ts'íibta'an 100% u k'áaba' le máako'ob mina'anti'ob sáasil ichil u naayo'ob;
- Ka éemek u k'abeeta'a le ba'al t'abik le k'áak', ti' le k'iino'oba' táan u k'abeeta'al 79.7% le k'iinaj;
- Ka ilak ka yaanak u a'almaj t'aanil u K'exel le K'iinaj ka takbesaja'ak ti' u táak'inil le kúuchilo'ob yaano'ob ti' le péetlu'umil le Administración Pública Federal. Bey ka k'exek le a'almaj t'aanil táan u meyajta'al, ku ya'alike' le kúuchil kóonolo'obo' k'iinajo'ob ma' u páajtal u meyajtiko'ob ma'alob k'iinaj ti' le péetlu'umilo'ob ti' le nojoch jo'opopil;
- Ka meyajnak ma'alobil le Comisión Nacional tia'al u meyajta'ak yéetel ma'alobil le k'iinaj, yéetel ka juuluk táak'in yéetele' u éemsa'al u bo'ota'al;
- Ka ts'áabak u xuulil u bo'olil, le táak'in yéetel ku beeta'al ma'alob meyaj ti' le k'iinaj.

ODS 11: Ka beeyak u yaantal kaajilo'ob wa tu'ux yaan keetil ti' le kaajilo'ob yéetel u túkulilu kana'anta'al le ba'al yaan ti' le yóok' kaab.

U TALAMILO'OB:

- U ts'áabal táak'in k'abeet tia'al u beeta'al le kúuchilo'ob ti' le kaaj, tu'ux k'abeet u yilal u k'áas ch'íijilil le kaaj yéetel le loobilo'ob ku yúuchul méen u k'exel k'iino'ob;
- K'abeet u éemsa'al le loobil yéetel le óokol ku yúuchul ti' le mejen kaajo'ob;
- K'abeet u yilal ka séeb ts'áabak u ju'unil u k'áaxil le mejen kaajo'ob;
- K'abeet u yilala le ba'alo'ob bisik le máako'ob ti' le jejeláas kúuchilo'ob ma'alob u meyajjo'ob tia'al ma' yúuchul mix ba'al k'áas.

ODS 12: K'abeet u yilal ka yaanak jejeláasil u kaxta'al le ba'alo'ob ku janta'al yéetel ka ilak ka beeta'ak pak'al yéetel ba'alo'ob kanantik le yóok'ol kaab.

U TALAMILO'OB:

- K'abeet u ts'áabal u táak'inil ka beeta'al pak'ao'ob yéetel ba'alo'ob kanantik le yóok'ol kaab;
- K'abeet u yilal le ken máanak le ba'al jaanbi' wa pak'bi' méen le kaaj ka beeta'ak bix u ya'alik le a'alamaj t'aanil;
- K'abeet u k'exel le ba'alo'ob ku beeta'al méen le máako'ob beetik k'áas yook'ol kaab;
- K'abeet u yilal bix u beytal u meyajta'al le táak'in ka páajchajak u jóok'ol táanil le meyaj ku túuklal, ts'o'okole' ku kananta'al le yóok'ol kaab;
- K'abeet u yutsinsa'al u kúuchilo'ob tu'ux yaano'ob le kiis buuts'o'ob, beyxan le kúuchilo'ob tu'ux ku lisa'aj le janalo'ob tia'al ma' u k'áas-ta'al;
- K'abeet u yilala ka séeb kaxta'ak tu'ux kun bisbil le janalo'ob ka kanata'ak ma' u k'áastal;
- K'abeet u yilal ka chiichak le a'almaj t'aan yéetel le kúuchilo'ob ku pak'alo'ob yéetel ba'alo'ob k'áas beyxan k'abeet u ya'alal bix k'abeet u beeta'al le pak'alo' tia'al ma' séen loobita'al le kaaba;
- K'abeet u ts'áabal u ju'unil a'alik ku pak'al yéetel utsil ba'alo'ob je'ebix le máako'ob ku bisko'ob le ba'al ku pak'o'ob tia'al le Turismo.

ODS 15: U kana'anta'al, u ka'a meyajta'al yéetel u ka'ansaj u beeta'al le meeyajo'ob yéetel kanáanil tia'al ma' u loobita'al le ba'alo'ob kuxa'ano'ob ichil le k'áaxo'ob, k'abeet a ilik ma' u xoot'ol le che'ob yéetel ka ilak u yutskinsa'al le loobil ts'o'ok u beeta'al ti' le ba'alo'ob kuxa'ano'ob ichil k'áaxo'ob.

U TALAMILO'OB:

- K'abeet u k'áata'al u táak'inil yéetel ka beeta'ak a'alamaj t'aanilo'ob ti' le muuch' péetlu'umil ka beychajak u kana'anta'al le ba'alo'ob kuxa'ano'ob ichil le k'áaxo'ob kex ka meyajta'ak le k'áaxo'ob ba'ale' ka kana'anta'ak;
- K'abeet u beeta'al le a'almaj t'aanil muuch' péetlu'umil ka páajchajak u meyajta'al a'almaj t'aanil Nagoya;
- K'abeet u yilal le meyaj ku beeta'al tu beelil je'ebix u ya'ala'an ti' le óoxp'éele ka'ananiil le jo'opopil yéetel ka beeta'ak le meyajil méen le kúuchil ku pak'alo'ob yéetel le máanko'ob tu beelil;

- K'abeet u yilal ma' loobita'al ya'ab k'áax tia'al u beeta'al pak'al xi'im yéetel u tseemta'al wakaxo'obb;
- K'abeet yilal ma' u séen kíinsa'al le áalak'o'ob yaano'ob k'áax yéetel ma' séen xot'ol le che'obo', bey k'abeet u yilal ma'a u yóokolta'al le che'ob;
- K'abeet u yaantal u núukulil u p'íisil ka ilak u k'abeetil le ba'ax yaan ti' le k'áaxo'ob;
- K'abeet u yaantal u beelil ka ilak u k'abeetil ka ts'áabak u táak'inil ku beet le meyaj u ya'alma j Méjico ti' le muuch' p'éetlu'umil wa ti' le táanxel kaajilo'ob takpajano'ob ti' le ODS, bey ku beet meyaj'ob tu'ux ku kanantik le ba'alo'ob kuxa'ano'ob ichil le k'áaxo'ob.

**ODS 4, 8, 10, 13, 16, TU YA'ALO'OB TI' LE FPAN ÚUCH 2019:
“PÁAJTALIL KA YAANAK KEETIL YÉETEL KA TAKPAJSAKO'OB
TULÁAKAL LE MÁAKO'OB TIA'AL JE'EBAXAK BA'ALO'OB ”**

ODS 4: K'abeet u yilal tuláakal máak okok xook beyxan ka ka'ansako'ob ma'alob, yéetel ku túuklo'ob u na'akal u xooko'ob ka yaanaku beelil u kuxtalo'ob.

U TALAMILO'OB:

- Ka páajchajak u ts'áabal ma'alob ka'ansaj ma' chéen ti' mejen xchu'úpamal wa mejen xi'ipalal ku bino'ob preschool beyxan ti' le paalal ku bino'ob ti' le yáaxil xook;
- Ka beeta'ak ma'alo'obil ti' le naajil xooko'ob;
- Ka oksa'ak xook le mejen xchu'úpamal, mejen xi'ipalal yéetel táankelemilo'ob k'abeeti'ob ka'ansaj jela'anil, máasewalo'ob, afrodescendientes, yéetel ku yaantalo'ob naachil le kaajo'ob;
- Ka ya'abak le ba'ax ku ka'ansaj ti' le media superior yéetel ti' le noj naajil xooko'ob, k'abeet xan u yilal le mejen xchu'úpamal, mejen xi'ipalal yéetel táankelemo'ob ma' u p'áatiko'ob u xooko'ob.

ODS 8: K'abeet u yilal ka ch'íjijik le ba'alo'ob táasik le táak'ino' yéetel u kanáanil le kaab, beyxan ka yaanak meyaj ti tuláakal máako'ob.

U TALAMILO'OB:

- K'abeet u yaantal junp'éel kúuchil moolik táak'in ka meyajnak tia'al u moolik ya'ab táak'in ka páajchajak u áantik u yaantal jóok'ol táanili';
- K'abeet u yoksa'al le xko'olelo'ob ti' le jejeláas meyaj'ob ka'achile' chéen u meyaj xiib;
- Ka bo'ota'ak le xko'olelo'ob bey k'abeetile' yéetel k'abeet u yoksa'al le túukulil género ka beychajak u yaantalti'ob páajtalil;

- K'abeet u yilal ka páajchajak u yokol meyajó'ob le máaxo'ob yaanti'ob talamil;
- K'abeet u ka'ansalo'ob le máako'ob u meyajto'ob le kúuchil kóonol táak u ts'aiko'ob, beyxan ka majáantakti'ob u táak'inil ku chu'unos'ob u meyajó'ob, tak le ku meyajti'ob uláak' ba'alo'ob;
- K'abeet u yilal le meyajó'ob ku ts'aik utsil yéetel kanáanil ti' le ku meyajó'obo';
- K'abeet u yilal u beeyta'al je'e máaxake' u majáanta'al táak'in-ti'obe';
- K'abeet u na'akal u bo'ota'al le meyajó'ob tu tojil tia'al ka yanak ma'alob kuxtal.

ODS 10: Ka yaanak keet takpajal ti' le much' peetlu'umilo'ob yéetel ichilo'ob.

U TALAMILO'OB:

- Ka yanak keet takpajal yóok'lal le kúuchilo'ob ku beeta'al ti' le kaajo'ob ka uts yaanako'ob yéetel ka takpajchajko'ob le mejen kaajo'ob k'abeet u jóok'ol táanil yéetel le jejeláas naajal meyaj, k'abet u yialal ichil u páajtalil le máako'ob;
- Ka yaanak u muuk'il u kananta'al le jo'opopil táak'in tia'al ma' u táasik yaajil wa ka na'akak u táak'ino'ob le táanxel kúuchil kóonolo'ob;
- K'abeet ma'alob kana'anta'al u táak'inil bo'otik le ba'alo'ob k'abeeti'ob le máako'ob ku meyajó'ob yéetel le táak'in ku líisko'ob tia'al u xuulul u meyajó'ob, bey k'abeet u xuulul u loobita'al le nojoch máako'ob ku meyaj'obo';
- Ka beeta'ak u núukulil ka meyajta'ak uts le táak'in ku túuxtiko'ob le máaxo'ob ku meyajó'ob táanxel kaajo'ob tia'al ka k'abechajak ti' le much' peetlu'umil.

ODS 13: K'abeet u meyajta'al le ba'alo'ob xuulik u yúuchul le k'exel ti' le k'iino'ob yéetel le k'áasil ku táasik.

U TALAMILO'OB:

- K'abeet u k'exel le meyaj ku bin u beeta'al ka páajchajak u beeta'al le myej a'ala'an kun beybil tia'al u xuulul u k'exel le k'iino'ob;
- K'abeet u yilal ka yaanak u túukulil kanáanil le kaab ichil le kúuchil meyajó'ob ti' le jo'opopil wa uláak' kúuchilo'ob;
- K'abeet u ts'áabal le béelbesil kóonol ti' le p'íisil k'áas buuts' Méjico;
- K'abeet u yáantal meyajó'ob beetik u yéemel le k'áas buuts' ti' le meyajó'ob. K'abeet \$120 mil millones dólares tia'al u beeta'al meyajil 15 ja'abo'ob;

- K'abeet u éemel u k'abeeta'al le combustible ti' le múuch' péetlu'umil. Wa ma' ak xuulik yaan u na'alak le k'áas buuts'o' yéetel ma'a ak beetik le k'aax t'aan beeta'ak París;
- K'abeet na'atik, p'íisik yéetel u ts'áab ojelbi' k'áasil ku táasik u k'exel le k'iino'ob.

ODS 16: K'abeet u chu'unasa'al u meyajil ka yaanak utsil máako'ob, ma' loobo'obi', takapajano'ob ti' le chuka'an jóok'ol táanil yéetel u kanáanil le kaab, ka yaanak p'íis óol ti' tuláakal le máako'ob yéetel kúuchilo'ob ku meyajob yéetel a'almaj t'aano'ob.

U TALAMILO'OB:

- K'abeet u p'ítkunsa'al u meyajob le loobil máako'ob ti' le muuch' péetlu'umila';
- Ka yaanak junp'éel muuch' meyaj yéetel áantaj méen le táanxel lu'umilo'ob tia'al ma' u meyajta'al le k'áas táak'in, u kóonol ba'alo'ob k'áas wa le ts'o'ono'ob, le meyajja' jach k'abeet yéetel Estados Unidos wa uláak' kaajo'ob yaanti'ob le talamil;
- Ka beeta'ak u ts'ookbesaj le ba'ax ku ya'alal méen le péetlu'umil yóok'lal le páajtalil máako'ob;
- Ka beeta'ak meyajob yéetel máaxo'ob ilik ka xuuluk le loobil ti' xko'olel wa ti' le xíib;
- Ka beeta'ak u yaantal ts'áa óol méen le máako'ob yóok'lal le kanáanil ku beeta'al ti' le máax ku loobita'al;
- K'abeet beeta'al chéen junp'éel wóojil p'íis óol;
- K'abeet u chu'unasa'al u meyajil le Sistema Nacional Anticorrupción;
- K'abeet u beeta'al u meyajil ka yaanal u muuk'il ka beetaak tu beelil le meya ichil le kúuchilo'ob ti' le jo'opopil.

**ODS 1, 2, 3, 5, 9, 14, TU YA'ALAJ TI' LE FPAN ÚUCH 2017:
"XUULUK LE ÓOTSITAL YÉETEL YAANAK U BEELIL JÓOK'OL TÁANIL"**

ODS 1: Xuulul le otsital je'ebixako'obe' ti' tuláakal le kaajo'ob yaano'ob yóok'ol kaab.

U TALAMILO'OB:

- Ka yaanak u núukulil ilik tu séeba'anil le máako'ob yaaj u kuxtalo'ob;
- K'abeet u yaantal ma'alob kúuchil meyajob yéetel ka ch'íijik le táak'inil yéetel le kúuchilo'ob kóonol yaano'ob ti' le muuch' péetlu'umilo'ob ba'ale' yéetel u kanáanil le kaab;
- Ka xuuluk u túuklal le otsilal chéen u xuulsa'al méen le belankil kaajo'ob muuch' péetlu'umilo'ob: u talamil le meyajja' ku k'áatik ka meyajta'ak ti' jejeláasil u yichil;

- K'abeet u takpajsaj bix u yúuchul le kuxtal yéetel k'abeet u beeta'al le meyajo'ob ka xuuluk le otsital.

ODS 2: U ts'o'okol le wi'ijil, ka yaanak janal yéetel ka úuchuk ma'alob janal yéetel ka chu'unsaitik le lu'um.

U TALAMILO'OB:

- Ka kúuchul ma'alob le janal yéetel tu p'ísil k'abeet ka jaanta'ak méen tuláakal máak;
- Ka ilak u yaantal u kúuchil u kóonko'ob le ba'al ku pak'iko'ob le koolnáalo'ob bey ka maanak tu beelil;
- K'abeet u yilal le ba'alo'ob k'abeet ka yaanak ma'alob pak'al yéetel ma' u loobita'al le lu'umil yéetel le tseem wakaxo'ob;
- Ka chu'unsak ka beeta'ak u meyajil u yuts'tal le lu'um le ken ts'o'okok le pak'alo', yéetel u áantajil táanxel kaajilo'ob tia'al ma' u yaantal talamil ti' le mejen koolnáalo'ob.

ODS 3: K'abeet u yilal ka yaanak toj óolal yéetel ka chu'unsak le tooj óolal ti' tuláakal máak yéetel ti' le jejeláas ja'abo'ob.

U TALAMILO'OB:

- Ka páajchajak u biin túulakal máak ti' ma'alob naajil k'oja'anilo'ob, ka k'uuchuk le toj óolal ti' le máasewalo'obo' yéetel ti' le mejen kaajo'ob;
- Ka páajchajak u tsoolol tu beelil le ba'alo'ob yóok'la yo'omta'al yéetel le ba'alo'ob tia'al ma' u séeb yo'omtal máak;
- Ka yaanak a'almaaj t'aanil ka kanáanta'ak le ba'alo'ob loobitik le toj óolal yéetel ka ts'áab u yóolil u beeta'al.

ODS 5: Ka yaanak keet takpajal le xko'olelo'ob yéetel le mejen ch'úupala tia'al u yaanta'alti'ob ma'alob kuxtal.

U TALAMILO'OB:

- Ka'eeb u beeta'al junp'éeel ma'alob meyaj tia'al ka ts'áabak le táak'in tia'al le meyajil yóok'lal le género yéetel u ts'áabal u beelil ka jóok'ob táanil le xko'olelo'ob;
- Ka beeta'ak u núukulil tu'ux ku ts'íibta'al le loobil ku beeta'al ti' le xko'olelo'ob kínsko'ob;
- Ka páajchajak u yaantal keetil u bo'otal le meyaj ku beetik le xko'olelo'ob je'ebix le xíibo'ob. Beyxan ka yaanakti'ob le áantajo'ob ku ts'áabal ti' le maako'ob ku meyajo'ob je'ebix naajil k'oja'anil wa naay.

ODS 9: Ka beeta'ak kúuchilo'ob séeb u ka'akal u meyaj'ob kex ka úuchul ba'alti' yéetel kaab.

U TALAMILO'OB:

- Ka yaanak u a'almaj t'aanil chu'unsik ka ilak u meyaj ti' u beelil le nukuch kúuchil kóonolo'ob;
- K'abeet u yilal ka na'akak le ba'al ku kóonko'ob le mejen kúuchil kóonol;
- Ka ma'alob meyajnak le aeroportuaria, aeronáutica, portuaria, ferroviaria yéetel le beejo'ob;
- K'abeet takpajsko'ob le tecnológica le kúuchil kóonolo'ob tia'al u beeto'ob u meyaj'ob, bey xan ku túuklo'ob túumben ba'alo'ob ka ma'alobchajak le meyaj ku beetiko'ob.

ODS 14: U kanáanta'al le nukuch k'áanabo', le k'áanab yéetel u yik'il le ja'ob tia'al ma' u xuupsa'alo'ob.

U TALAMIL:

- K'abeet u yilal le muuch' péetlu'umil túukul ku yil ka kanáanta'ak u beelil le ja'ob tia'al ma' u loobita'al u yik'ilil méen le kiis but's;
- Ka jach ilak ku bo'ol u síipilo'ob le máax beetik loob ti' le k'áanab bey u ya'alik le a'almaj t'aanil;
- K'abeet u yila'al bix yaanikil le loobil ti' le k'áanab beeta'an méen le agroquímicos, le recursos energéticos yéetel le chéemo'ob;
- K'abeet u k'exel le a'almaj t'aanil kanántik le k'áanbo'ob;
- K'abeet u beeta'al u A'almaj t'aanil ka ma'alob meyajta'ak le kúuchil tu'ux yaan'ob le ch'eemo'ob yéetel le A'almaj t'aanil u yúuchul chuuk kaay;
- K'abeet u beeta'al túumben kaxanil yéetel u tsoolil yóok'lal u toj óolal le k'áanabo'ob yéetel ka ilak ba'ax kun beybil;
- K'abeet u ts'áabal béelbesajil u p'íisil wa ma'alob u kanáanta'al le Kúuchul K'áanabo'ob.

MEDIOS Y ALIANZAS PARA EL CUMPLIMIENTO DE LA AGENDA U MEYAJILO'OB YÉETEL K'AAX T'AANILO'OB TIA'AL KA BEETA'AK LE PIKJUNIL 2030

ODS 17: Ka muuk'lak u meyajilo'ob ka beeta'ak yéetel ka kuxkin-sa'al u kaax t'aanilo'ob méen tuláakal le kaajo'ob tia'al chuka'an jóok'ol táanil le máako'ob yéetel u kanáanil le kaab.

U TALAMILO'OB:

- Ka ts'áabak u táak'inil ka yaanak k'exel túukul yéetel uláak' kaa-jo'ob yéetel muuk'insak le meyaj'o'ob;
- Ka k'exek u p'íis óolal yéetel u a'alma'j t'aanil ka beychakaj u kóonol le kaayo'ob táanxel kaajilo'ob;
- Ka muuk'akunsa'ak le meyaj ku beetik le jo'opopil yéetel uláak' jo'opopil, le ka'ansaj xooko'ob, sector privado, sociedad civil yéetel kúuchilo'ob ilik u chuka'an jóok'ol táanil le máako'ob.

FINANCIAMIENTO PARA LOS ODS U TÁAK'INIL TIA'AL LE ODS

Tia'al ka beychajak u péeksa'al u táak'inil, le OPR, yéetel u takpajal yéetel uláak' kúuchilo'ob ti' le béelankil kaajil muuch' péetlu'umil, táan u meyaj ka beeta'ak le meyaj'o'ob:

1. Ka k'exek le almejen le táak'in;
2. Ka k'exek almejen u xuupul le táak'in;
3. Ka péeksak le táak'inil muuch' péetlu'umil.

Uláak' ba'ale', le OPR ku meyaj ka chu'unsak u beeta'al junp'éeel kúuchil kóonol le meyaj'o'ob kanántik le k'áaxo'ob yéetel u kuxtal le máako'ob Méjico, ku beet ka meyajta'ak le Pikjunil 2030 yéetel le k'aaxal t'aanil París.

COOPERACIÓN INTERNACIONAL PARA EL CUMPLIMIENTO DE LOS U MUUCH' ÁANTAJ TÁANXEL KAAJO'OB TIA'AL U BEETA'AL LE ODS

Ti' u ts'o'okil 5 ja'abo'ob, Méjico ts'o'ok 250 millones ti' dólares ja'abo'ob, yéetel u áantajil tia'al le chuka'an jóok'ol táanil (CID). Beyxan, ti' le 2007, Méjico tu bisa'aj 595 meyaj'o'ob ti' CID ka beeta'ak le ODS.

K'AAX T'AANO'OB

Ti' le táanxel kaajilo'ob, Méjico u beymaj ya'ab k'aax t'aano'ob tia'al ka beeta'ab le Pikjunil 2030, bey le ba'alo'oba':

- Le Muuch' Partners for Review, beeta'an méen le Jo'opopil Alemania tia'al u ts'áabal u núukulil le ODS;
- La red Partnering for Green Growth and the Global Goals 2030, tia'al u áantik le k'aaxal t'aan público-privadas tia'al ka beeta'ak le ODS;

- Le K'aaxil t'aan Global tia'al ka Áanta'ak tu Séebil le Chuka'anil Jóok'ol Táanil, ku kaxtik u ts'áabal ojelbi' le meyaj ku beetik le CID;
- Le k'aaxal t'aano'ob ka xuuluk le Loobil ku beeta'al ti' Mejen xch'úupalal, Mejen xi'ipalal yéetel Táankelemilo'ob ku beeta'ak ti' le ODS 16 yéetel 17;
- NDC Partnership, ku kaxtik u yaantal ma'alobil ti' le áantaj ka beeta'ak le ODS 13;
- Ti' u k'iinil le k'aaxal t'aano'ob ti' le Pacífico (takpaja'an Chile, Colombia, México yéetel Perú) táan u naachtal u meyajil ka yaanak u beelil ka kanáanta'al le ba'alo'ob kuxa'an ti' le kaab.

JEPAJAL ÓOLO'OB YÉETEL LE BA'AL KUN BEYBIL

Méjiico ka káaj u meyajtik le Pikjunil 2030 bey junp'éeel k'aaxal t'aantu beetaj Péetlu'umil. Yéetel u jáajil u yóol, ts'o'ok u chu'unsik u meyajil ka yaanak k'exel ya'ab k'iinil. Yaan u beelil ka beeta'ak u ma'alob meyajil ka beeta'ak le meyaj ka yaanak u beelil u jóok'ol táanil.

Ba'ale' yaan talamil k'abeet u xa'ak'atal je'ebix:

- Ka ken beeta'al u je'el le Plan Nacional ti' Desarrollo ka meyajnak yéetel le ba'al ku ya'alik le Pikjunil yóok'lal le Jóok'ol táanil le máako'ob yéetel u kanánil le kaab;
- K'abeet u yilal ka yaanak muuch'il ichil kúuchil meyaj'o'ob ti' jejeláasil ba'alo'ob;
- Ka beeta'ak u k'aaxil t'aanil ka takpajako'ob ti' u meyajilo'ob ti' jejeláas kúuchilo'ob yéetel jejeláas máako'ob;
- Ka beeta'ak u núukulil ka meyajta'ak le túukula'ak méen le kaajnáalilo'ob;
- Ka ka'ansak le nuktakilo'ob le kúuchil meyaj'o'ob ti' le óoxp'éeel ka'anani jo'opopil;
- Ka beeta'ak u núukulil ka ilak u beeta'al le meyaj'o'ob ku beeta'al;
- Ka yaanak u túukulil tia'al ya'ab k'iino'ob yéetel ka yaanak u táak'inil ka beeta'al le meyajilo'ob yéetel ka p'ísik wa ku táasil ba'alo'ob utsil;
- Ka beeta'ak le meyaj'o'ob yéetel u yáantajil le tecnología ; yéetel ka ilak u takapajal tuláakal le muuch'il máako'ob;
- U ma' keetil le meyaj'o'ob yéetel ba'alo'ob yaan ti' le meek'tan kaajilo'ob.

LE BA'AL KUN BEYBIL

Yéetel bix u ya'alik le Meyajil Ja'abil le Consejo Nacional ti' le Pikjunil 2030 Jóok'ol táanil le máako'ob yéetel u kanánil le kaab, keetbesaj 31 ti' mayo ti' 2018, yaan u yila'al u yáaxil ju'un ti' le Meyajil Muuch' péetlu'umil ti' le Pikjunil 2030. Le ju'una' yaan u ya'alik ba'ax k'abeet u beeta'al yéetel le meyajil kun beybil méen le kúuchilo'ob takpajanilo'ob. Beyxan yaan u Muuch'táanbal meyajilo'ob tu'ux kun beybil tsikbalil le meyaj ku beeta'al yéetel bix u beetko'ob le meyajil, yéetel u táak'inil le Muuch' meyajil Técnico Especializado ti' le ODS (CTEODS) yéetel u túukulo'ob le jejelás muuch' máako'ob.

Bey xan, yaan xan u chu'unsaj le Meyajil Muuch' péetlu'umil yéetel u táak'inil le Plan Nacional ti' Desarrollo 2019-2024 yéetel u k'áata'al u táak'inil u beeta'al le ODS. Taia'al ka beeta'ak le Pikjunil ti' le muuch' péetlu'umil yéetel le meek'tan kaajilo'ob táan u beeta'al u meyajil, jach k'abeet le OSI Ku beet u núukulil ka beychajak le k'exel ti' le péetlu'umilo'ob.

K'abeet u yilal le ba'alo'ob úucha'ano'ob ti' le péetlu'umilo'ob, k'abeet u muuch'ul meyajilo'ob ka kanántik le k'áaxilo'ob yéetel ka xuuluk u k'exel le k'iino'ob. Chéen ku p'áatal u na'akal 2°C chokwil le k'iin, wa ka éemsa'ak u k'abeeta'al le combustibles fósiles tuláakal le kaajo'ob. Beyxan yaan u talamil ka páajchajak u yaantal keetil ti' le takpajal ti' le género. Ka úuch le yéeyil jo'o'opopil 2018 yaanachaj keetil ti'le LXIV Legislatura ti' le Congreso ti' le Unión.

Tu ts'o'okilie', jach k'abeet ka meyajta'ak le Pikjunil 2030. Tia'al okok le tecnología bey junp'éeel ba'al tia'al áantaj k'abeet u meyajta'al uts le Pikjunil 2030.

U nojoch j'opopil le Muuch' péetlu'umil ku ts'aik u yuumbo'otikil u áantajil le Meyaj le Naciones Unidas utia'al Desarrollo (PNUD) Méjico yóok'lal le áantaj tu s'áaj ka beeta'ak le ts'áabal ojela'. Beyxan ti' le sistema ti' le Naciones Unidas, yéetel tuláakal le kúuchilo'ob áanatajo'ob táanxel káajilo'ob, muuch' meyajil alemana tia'al ka yaanak jóok'ol táaniilo'ob yéetel le Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ, por sus siglas en alemán) le áantajo'ob tu ts'áaab ka beeta'ak le Pikjunil 2030.

Beyxan, ku ts'áabal yuum bo'otikil tuláakal le kúuchilo'ob meyaj le Jo'opopil le Muuch' péetlu'umil, le Poder Legislativo yéetel le jo'opopilo'ob ti' le péetlu'umilo'ob, le sector privado, ti' le muuch' ka'ansajo'ob yéetel le sociedad civil, meyajajajo'ob ka yaanak u núukulil u meyajta'al le Pikjunil 2030 México, bey xan le kúuchilo'oba':

Secretaría de Gobernación (SEGOB), Secretaría de Relaciones Exteriores (SRE), Secretaría de la Defensa Nacional (SEDENA), Secretaría de Marina (SEMAR), Secretaría de Hacienda y Crédito Público (SHCP), Secretaría de Desarrollo Social (SEDESOL), Secretaría de Medio Ambiente y Recursos Naturales (SEMARNAT), Secretaría de Energía (SENER), Secretaría de Economía (SE), Secretaría de Agricultura, Ganadería, Desarrollo Rural, Pesca y Alimentación (SAGARPA), Secretaría de Comunicaciones y Transportes (SCT), Secretaría de la Función Pública (SFP), Secretaría de Salud (SSA), Secretaría del Trabajo y Previsión Social (STPS), Secretaría de Desarrollo Agrario, Territorial y Urbano (SEDATU), Secretaría de Cultura (SC), Secretaría de Educación Pública (SEP), Secretaría de Turismo (SECTUR), Procuraduría General de la República (PGR) y la Consejería Jurídica del Ejecutivo Federal (CJEF).

ACT! 2030, Academia Mexicana de Ciencias (AMC), Agencia Mexicana de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AMEXCID), Alianza por la Sostenibilidad (AxS), Almas Cautivas A.C., Asociación de Bancos de México A.C. (ABM), Asociación de Scouts de México A.C., Asociación Mexicana de Instituciones de Seguros A.C. (AMIS), Asociación Mexicana de Intermediarios Bursátiles (AMIB), Asociación Nacional de Tiendas de Autoservicio y Departamentales A.C. (ANTAD), Asociación Nacional de Universidades e Instituciones de Educación Superior (ANUIES), Balance Promoción para el Desarrollo y Juventud A.C., Bufete de Estudios Interdisciplinarios A.C., Cámara Nacional de Comercio, Servicios y Turismo de la Ciudad de México (CANACO), Cámara Nacional de la Industria de la Transformación (CANACINTRA), Centro de Estudios e Investigación en Desarrollo y Asistencia Social (CEIDAS), Centro de Investigación y Docencia Económicas (CIDE)-Laboratorio Nacional de Políticas Públicas (LNPP), Centro de Investigaciones para la Equidad Política Pública y Desarrollo S.C., Centro de Estudios Económicos del Sector Privado (CEESP), Centro Nacional de Prevención de Desastres (CENAPRED), Coalición de Acción Internacional para el Desarrollo-México (CAID-MEX), Coalición Nacional Campesina y Urbana CNCU A.C., Comisión de Estudios del Sector Privado para el Desarrollo Sustentable (CESPEDES), Comisión Federal de Electricidad (CFE), Comisión Nacional de Acuicultura y Pesca (CONAPESCA), Comisión Nacional del Agua (CONAGUA), Comisión Nacional para el Conocimiento y Uso de la Biodiversidad (CONABIO), Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas (CDI), Comisión Reguladora de Energía (CRE), Confederación de Cámaras Industriales de los Estados Unidos Mexicanos (CONCAMIN), Confederación de Cámaras Nacionales de Comercio, Servicios y Turismo (CONCANACO-SERVITUR), Confederación Patronal de la República Mexicana (COPARMEX), Conferencia Nacional de Gobernadores (CONAGO), Consejo Coordinador Empresarial (CCE), Consejo Empresarial Mexicano de Comercio Exterior, Inversión y Tecnología (COMCE), Consejo Mexicano de Negocios (CMN), Consejo Nacional Agropecuario (CNA), Consejo Nacional de Ciencia y Tecnología (CONACYT), Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social (CONEVAL), Consejo Nacional de Población (CONAPO), Consejo Nacional para la Integración de las Personas con Discapacidad (CONADIS), Consejo Nacional para Prevenir la Discriminación (CONAPRED), Desarrollo, Educación y Cultura Autogestionarios, Equipo Pueblo A.C. (DECA-Equipo Pueblo), El Clóset de Sor Juana A.C., El Colegio de México A.C. (COLMEX), Equidad de Género: Ciudadanía, Trabajo y Familia A.C., Espacio Autónomo A.C., Espacio de OSC de seguimiento a la Agenda 2030, Fondo de la Vivienda del ISSSTE (FOVISSSTE), Foro Consultivo Científico y Tecnológico A.C. (FCCyT), Freshwater Action Network Mexico (FANMex), Fundación Arcoiris, Fundación Cántaro Azul, Fundación Marista de Solidaridad Internacional, Fundación Mexicana para la Planeación Familiar A.C. (MEXFAM), Fundación Tláloc A.C., Grupo de Trabajo para el Seguimiento Legislativo de los ODS del Senado de la República, Hábitat para la Humanidad México, Instituto de Seguridad y Servicios Sociales de los Trabajadores del Estado (ISSSTE), Instituto del Fondo Nacional de la Vivienda para los Trabajadores (INFONAVIT), Instituto Federal de Telecomunicaciones (IFT), Instituto Mexicano de la Juventud (IMJUVE), Instituto Mexicano del Seguro Social (IMSS), Instituto Nacional de Desarrollo Social (INDESOL), Instituto Nacional de Estadística y Geografía (INEGI), Instituto Nacional de la Infraestructura Física Educativa (INIFED), Instituto Nacional de las Mujeres (INMUJERES), Instituto Nacional de las Personas Adultas Mayores (INAPAM), Instituto Nacional de Migración (INM), Instituto Nacional para el Federalismo y el Desarrollo Municipal (INAFED), Instituto Nacional para la Evaluación de la Educación (INEE), Investigación, Organización y Acción Comunitaria Altep'el A.C., Las Reinas Chulas Cabaret y Derechos Humanos A.C., Movimiento de Jóvenes Latinoamericanos y Caribeños al Cambio Climático, Mujeres Iberoamericanas en Red por la Igualdad Presupuestal entre Mujeres y Hombres (MIRA), MY World México, Nacional Financiera (NAFIN), Observatorio de Violencia Social y de Género de Baja California Sur, Oxfam México, Pensadoras Urbanas, Petróleos Mexicanos (PEMEX), Procuraduría de la Defensa del Contribuyente (PRODECON), Proyecto sobre Organización, Desarrollo, Educación e Investigación (PODER), Red Global de Acción Juvenil GYAN México, Red Latinoamericana de Ciencias Atmosféricas y Meteorología (RedLATm), Save the Children México, Servicio de Administración Tributaria (SAT), Sistema Nacional de Protección Integral de Niñas, Niños y Adolescentes (SIPINNA), The Hunger Project México, The Nature Conservancy, Universidad Iberoamericana (UIA), Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM) y World Vision México.

Ku ts'áabal jach yuum bo'otik yóok'al le oochelo'ob ti':

U wáalil 3 yéetel 5: ti' u Kúuchilil u lisa'al u ju'unilo'ob jo'opopil Muuch' Péetlu'umil/
Le u kúuchilil u Ts'áabal k'aj óol le ba'alo'ob ku beetik le jo'opopil le Muuch' Péetlu'umil

U wáalil 6: CONAGO

U wáalil 10: u Jo'opopili' u péetlu'umil u kaajil Hidalgo®

2018

OBJETIVOS
DE DESARROLLO
SOSTENIBLE

MÉXICO
AGENDA 2030